

Рецензия

от доц. д-р Наталия Рашкова

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“**

Автор: Гергана Митева Таскова

Тема: Особености на песенния фолклор и изпълнителство в Харманлийско – традиция и съвременност

Научен ръководител: проф. д-р Светла Калудова-Станилова

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Документацията по провеждането на редовната докторантура на Гергана Митева Таскова показва успешно преминаване през всички етапи на докторантската програма и обучение. Зачислена през 2012 г. в Катедра „Музикален фолклор“ при АМТИИ – Пловдив, с научна специалност „Музикознание и музикално изкуство“, докторантката е положила необходимите изпити, отчислена е с право на защита (2015 г.) и след вътрешно обсъждане на дисертационния труд е насочена към публична защита.

Гергана Таскова е завършила АМТИИ – гр. Пловдив, с бакалавърска и магистърска квалификация като изпълнител и преподавател по народно пеене (2009 и 2010 г.) и магистърска степен по артмениджмънт (2011 г.). Изпълнителската ѝ практика се осъществява в самостоятелни концертни изяви и с участие в професионални фолклорни певчески формации у нас и в чужбина. Работила е като преподавател по музика и ръководител на самодейни състави, а от 2015 г. преподава народно пеене в Националното училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков“ – гр. Пловдив.

2. Актуалност на тематиката

Формулираната дисертационна тема засяга обширната сфера на музикалнодиалектоложките проучвания. Центрирана е върху характеристиката на песенния фолклор в един регион от Тракийската фолклорна област с опит за очертаване на традиционни музикалнофолклорни практики и съвременното им състояние. Регионалните проучвания на локални и селищни (музикални) фолклорни култури в българската наука имат дълга история, но не губят своята

актуалност. Теренната работа продължава и досега, а картата на проучените територии се допълва с нови записи, описания, пространствени параметри на музикални елементи и изпълнителски стилове, локални специфики във функционирането на музикалния фолклор. В този смисъл избраната от дисертантката тема е полезен принос в разширяването на познанието за фолклорното музикално разнообразие от миналото до днес.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Изборът на тема и изследователски терен са обосновани от докторантката с факти от нейната лична биография – родена и израснала в гр. Харманли, заниманията с народно пеене предизвикват интереса ѝ към местната песенна култура, която преценява като недостатъчно проучена. Така тя определя *обекта* на своето изследване – песенното наследство на един регион с общински център гр. Харманли и неговите 24 села. Формулировката „песенно наследство“ считам за особено сполучлива заради съдържащата се в нея смислова връзка между минало и настояще. А пространственият обхват на общината като териториална административна единица изглежда подходяща възможност за съпоставки и откриване на сходства и селищни вариации в музикалния диалект на локално равнище. *Цел* на разработката е „обстойното изследване на народната песен и изпълнителският маниер в Харманлийско“. Поставените за изпълнение *задачи* фактически структурират както последователността на изследователската работа, така и логиката в подредбата на отделните части на текста – разглеждане на публикации по темата, систематизиране на исторически и демографски сведения, теренна събирателска работа във всички селища от региона, дешифриране и анализи, изследване на музикални особености, изпълнителски маниер, поколения изпълнители. Средствата за постигане на изследователски резултат се определят от подходяща методологическа рамка, следвана последователно в етапите на работата.

Като етномузиколог, участник в началото на 80-те год. на XX в. в комплексно проучване на фолклора в района на Сакар, включително в пет от харманлийските села, познавам добре част от терена на дисертантката и това ме прави пристрастна и ангажирана в прочита на дисертационния текст. Затова моята рецензия ще бъде и оценка на постигнатото от дисертантката, и добронамерен диалог върху темата и проблематиката.

Успехът на всяко регионално фолклористично изследване зависи от количеството и качеството на емпиричната база. Амбицията на авторката да осъществи „първи опит за цялостно проучване на песенния фолклор и изпълнителство в Харманлийско“ я насочва към работа на терен през период от около десетилетие. Събраният материал е в количество, немалко за началото на XXI век, когато е извършена теренната работа – 204 лично записани песенни образци от всички селища. Не се съмнявам в добросъвестната работа и стремеж да се постигне изчерпателност в документирането – очевидно това е материалът, който е било възможно да се извлече от паметта на последните носители на местната фолклорна песенна култура, както и от възстановената традиция чрез певчески самодейни групи¹. Лично събраният, дешифриран и осмислен фолклорномузикален и етнографски теренен материал е голямо достойнство на дисертационния труд. Той е ценен като картина на актуалното съвременно състояние на наследена в паметта на изпълнителите традиционна песенна култура на един регион, в миналото изключително богат на фолклор.

Дисертационната структура следва утвърдена логика в описанието и анализа на една регионална фолклорна песенна култура. Текстът обхваща 296 страници, включително 224 нотни примера.

Освен вече споменатите обект, цели, задачи, в **Увода** се прави систематизиран обзор на трудове и публикации за фолклора на Тракия с оглед на проучването на Харманлийско и тамошната фолклорна култура. Застъпени са научни и краеведски източници. Авторката констатира оскъдно присъствие на изследвания от нея район в публикациите², особено на селищата от десния бряг на р. Марица. По нататък в дисертационния текст прави впечатление, че дисертантката се въздържа да ползва в своите анализи немалкото количество нотирани песенни образци от проучвани от нея села, публикувани в сборници (Т. Джиджев. Народни песни от Тракия, 2013 – Лешниково и Поляново; Н. Рашкова. СБНУ, 62, Фолклор от Сакар. Песни и инструментални мелодии,

¹ Съпоставката с моя теренен опит около три десетилетия преди това показва колко дълбоки са настъпилите промени със смяната на поколенията респонденти – архивнитебирки от нашите проучвания съдържат десетки пъти по-обемни селищен репертоар (Черепово – 460 песни, Изворово – 227 песни, Доситеево – 300 песни, Овчарово – 247 песни, Богомилово – 90 песни). Оредява и броят на информаторите.

² Ще отбележа допуснатата неточност в коментара (на с. 13) за публикуваните материали в СБНУ, 62, ч. 2 (Фолклор от Сакар. Песни и инструментални мелодии) – това не са всички теренни записи от проучването, а подбрана част от тях.

2009 – Черепово, Изворово, Доситеево, Овчарово, Богомил). Прегледът демонстрира добра ориентация в литературата. Теоретичната рамка обаче би могла да се разшири с по-обща постановка относно принципите, методологията и възможностите на регионалното изследване.

Първа глава – „Географско разположение и исторически сведения за Харманлийско“, носи информативен характер и акцентира по-обстойно върху демографските и миграционните процеси в региона. Очертаването на преселнически движения е обосновано, тъй като дава отражение върху диалектната характеристика на традиционната култура и музика. Съставените прегледни таблици за заселване и преселване на селищата очертават произхода на жителите и предполагат пренесени фолклорни култури и взаимодействия.

Втора глава, озаглавена „Обществена, материална и духовна култура в Харманлийско“, обхваща класификация на песенния фолклор и етнографски описания, предшествани от характеристика на традиционния поминък, историческото и културно развитие в Харманлийския регион. Очевиден е стремежът да дисертантката да отчита контекстите във функционирането на традициите и фолклора, както и факторите за настъпващите във времето промени, трансформация и модернизация.

В главата са разгърнати подробно два типа класификация на песенния фолклор – по функционален и по тематичен принцип, центрирани съответно върху контекста на песенните изпълнения и върху мотивите на словесните текстове.

Употребата на термините обред, ритуал, обичай, празник е не докрай изяснена и издържана³. Тази проблематика е достатъчно изследвана и би трябвало да се изчисти.

Функционалната класификация най-точно характеризира музикалната специфика и отразява мястото на песенната изява в обредността, трудовите практики и празничността. Дисертантката ползва утвърдения в (музикалната) фолклористика функционален подход, който е особено подходящ за песенния материал от Харманлийско заради силната обвързаност на песенността с контекста на изпълнение. Така е очертана принадлежността на записаните от

³ Например, на с. 42: „...религиозни или тържествени обредни и ритуални действия“.

нея песенни образци към цялостно представени в миналото функционални песенни цикли.

Позитивна страна на труда е подробното документиране на проявите на локалната фолклорна култура, придружени от прояви на песенността, според разказаното от респондентите. Тук отново проличава умението на дисертантката да работи на терен, да извлече от паметта на фолклорните носители детайлен разказ. Плътено и изчерпателно, с големи подробности е поднесен сватбеният обред, също и повечето календарни обреди, трудови дейности (жътва седянка, попрепка, меджия), хорà на празници, специфични разновидности на зимни вечерни хорà, трапеза. Описанията се опират на материал от различни селища и са оформени като инварианти. Невинаги става ясно кои моменти присъстват или отсъстват в съответно село, оформят ли се разновидности на териториален принцип, сред групи от села, и по какъв начин се групират или застъпват отделни елементи и обредни действия. Това се отнася и до обредния песенен репертоар, който е иначе сполучливо вплетен в съответното място на описанията. Навсякъде, в отговор на поставения в дисертационната тема акцент, като обобщение се представя съвременното състояние и трансформация на съответната проява и репертоар.

Следващият раздел от Втора глава съдържа тематична класификация на песните от Харманлийско. Разграничаването на песенните мотиви и сюжети изисква задълбочено вникване в текстовото съдържание, типологизация и обобщение, с което дисертантката в общи линии се е справила сполучливо. Опирайки се на тематичната класификация на П. Динеков, тя е формулирала, представила и илюстрирала с песенни текстове в табличен вид някои базови тематични ядра. Понякога в текста е скрита символика, която не следва да се тълкува директно (като напр. мотивът за „разграждането“, който всъщност е женитбен символ – „превземането“ на момата от ергени за женитба). Трудности има и в подраздела „Обредно-тематични песни“ – поради естеството на песенния материал тук се получава известно смесване на функционалност и тематика и е трудно тематичният принцип да бъде докрай издържан.

По мое мнение следването на модели, създадени в определен период и състояние в развитието на фолклористиката, невинаги е адекватно от гледна точка на съвременните изисквания в научното изследване. В този смисъл предложената класификация изглежда малко остаряла, с лексика, която отразява

определени неактуални идеологически постулати. Нецелесъобразно изглежда датирването на историческите песни чрез отнасяне към определени събития. Отразяването или споменаването на исторически събития в песни не е гаранция за времето на създаването на текстовете им, а още по-малко на песенните мелодии.

Интересно решение е обособяването на отделен раздел „Специфични традиционни практики в Харманлийско“ – *пеени хорà* и *мечкадарски песни*. Т.нар. от информаторите *пеени хорà* са добре описани с особеностите на певческото и танцовото изпълнение. Възниква обаче въпросът – какво ги отличава от песните на хоро от функционалната класификация? Сезонната обвързаност на хорàта на песен с календарно време, начинът на изпълнение (две по две антифонно, кръгова форма, танцови движения и др.) са отличителни белези във фолклорната култура на немалко селища извън Харманлийския регион.

Присъствието на мечкадарски песни също е изявено не само в репертоара на харманлийските селища, а и на други места из Тракия. Проникват в местния фолклор чрез циганите мечкадари, особено по панаирите. Маниерът на създаване и стиловите им особености е сходен не само с мечкадарските, но и с песните на панаирджийските певци. Такива песни навлизат в селския репертоар „отвън“ и представят по-късен пласт от фолклорната песенна традиция. Това е подсказано и от анализирания от дисертантката материал от певци от Харманли. Един от тях (Иван Паунов) е определен като певец-импровизатор, т.е. той съчинява песните си по модела на мечкадарските и по-скоро на панаирджийските песни.

Трета глава – „Специфика на песенния фолклор и маниер на изпълнение“, разглежда събрания теренен материал от друг ракурс – локална музикална характеристика, очертаваща вътрешно деление на микрорайони. Въз основа на музикални анализи според показателите мелодика и орнаментика, ладови структури, метроритмика, стихосложение се обособяват селата отляво на р. Марица, селата отдясно на р. Марица, както и с. Орешец – „населено с потомци от гръцки произход“. Отразени са и миграционните движения на населението. Разгледани са песенни образци по селища и е направено обобщено описание на музикалните особености. Въпреки ограниченото количество на наличния материал, записан от дисертантката, изводите изглеждат общо взето адекватни

за местния репертоар. Изключение от новозаписания репертоар са ползваните архивни записи от селата Богомил и Овчарово (записани от мен през 1981 г.), които обаче не представят в пълнота наличната в архива на ИЕФЕМ при БАН теренна документация.

Начинът на изложение и разсъждения показват отличната музикалноаналитична подготвеност и компетентност на дисертантката, умението ѝ да извлече съществени характеристики от материала, да го систематизира, да направи обобщения и изводи.

Последователно прокарваната в дисертационния текст линия на диахронно представяне на фолклорномузикалните явления е изявена отново в концентриран вид в раздела „Съвременно състояние на народната песен и маниер на изпълнение“. Отбелязват се традиционните и съвременните версии в съдържанието, функционирането и изпълнението на песенния репертоар. Изпълнителската компетентност на авторката ѝ позволяват да съпостави поколенчески различия в местния певчески стил, да предостави и коментира изказвания на изпълнители, да проследи стиловите промени.

Заклучението на труда резюмира съдържанието и направените обобщения, като формулира авторовите приноси. Съдържателно те са представени общо взето адекватно, но изразът „за първи път“ може да бъде редуциран, тъй като невинаги е логично употребен и се превръща в клише.

Използваната литература съдържа разнообразни публикации от сферата на музикалната фолклористика, етнографията, историята, ръкописни краеведски материали и др. Нуждае се от по-прецизно цитиране, като се отстранят някои грешки и се коригира в стандартите за графично библиографско оформление.

Към текста са добавени и пет **приложения** – списък на информаторите, карти на изследваната община с разположението на селищата, нотирани песни с текстове, описания на празници и обичаи, описания и снимков материал на носии.

Сбирката с нотирани песенен материал заслужава да бъде специално отбелязана като ценен документ за днешното съдържание и състояние на песенния репертоар в проучвания район. Нотирането на звукозаписите е направено с добър дешифраторски почерк, с прецизно отразяване на орнаментиката. Може да се препоръча добавяне на метрономно означение вместо словесното отразяване на темпото като „умерено“, „бавно“, „бързичко“;

транспониране с финален тон ре, обозначаване на функцията на всяка песен, вместо преобладаващото „народна“ вдясно над първия ред разграничаване на текста в отделни стихови редове. Ако се осъществи намерението на дисертантката да издаде песните в самостоятелен сборник, те трябва да бъдат подредени по определен признак, номерирани и снабдени със справочен апарат – показалци по различен критерий. Така ще се повиши документалната му стойност.

Авторефератът съответства на изискванията, отразява съдържанието и основните резултати на дисертационния труд. Публикациите обхващат три заглавия, две от които в сборници от академични конференции и една в месечно периодично издание.

В хода на преценката за дисертацията на Гергана Таскова изтъкнах достойнствата на труда, редом с някои бележки и препоръки. По мое мнение сполучливият изследователски резултат е безспорен и отразява способностите и подготовката на авторката да осъществява пълноценни музикалнофолклористични проучвания.

Изявявам цялостна положителна оценка за качествата и приносите на дисертационния труд и предлагам научното жури да присъди на Гергана Митева Таскова образователната и научна степен „доктор“ в Професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, научна специалност „Музикознание и музикално изкуство“.

4.02.2018 г.

доц. д-р Наталия Рашкова